

ZNAJ Znak™

— czyli historia Polski opowiedziana symbolami





— czyli historia Polski opowiedziana symbolami

ZNAJ Znak

— czyli historia Polski opowiedziana symbolami



Instytut Pamięci Narodowej
– Komisja Ścigania Zbrodni
przeciwko Narodowi Polskiemu



Warszawa 2014

Wybór i testy wariantów gry

Redakcja i korekta

Recenzent

Projekt graficzny i skład

Koordinacja wydania

Publikacja powstała na potrzeby gry edukacyjnej
ZnajZnak autorstwa Karola Madaja.

Andrzej Lipson, Kamila Sachnowska
Piotr Chojnacki
dr Paweł Sasanka
Łukasz Pogoda
Karol Madaj

Ilustracje pochodzą z gry *ZnajZnak*.
Więcej informacji na stronie: www.pamiec.pl/symbole

Druk

Drukarnia Dimograf Sp. z o.o.

© Instytut Pamięci Narodowej
Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, 2014
Wszelkie prawa zastrzeżone

Biuro Edukacji Publicznej IPN
ul. Wołoska 7
02-675 Warszawa
www.pamiec.pl/gry

Gra *ZnajZnak* do kupienia w punktach sprzedaży IPN
oraz w dobrych sklepach z grami planszowymi.
Do nabycia między innymi w księgarni
internetowej www.ipn.poczytaj.pl

ISBN

978-83-7629-623-4

Dlaczego warto grać w *ZnajZnak* na lekcji?

Planszowe gry edukacyjne cieszą się ogromną popularnością. Zarówno zatroskani o rozwój dzieci rodzice, jak i nauczyciele, chcący realizować popularne ongiś hasło „bawiąc – uczyć”, są wdzięcznym odbiorcą planszówek opatrzonych przymiotnikiem „edukacyjna”. *ZnajZnak* trafia w potrzeby jednych i drugich, jednak pomyślany jest przede wszystkim jako wsparcie edukacji szkolnej.

Temu służy już sposób wydania – jedno pudełko zawiera 132 karty do gry, co umożliwia przeprowadzenie rozgrywki jednocześnie przez całą klasę. Również czas rozgrywki – około 10 minut – sprawia, że nie trzeba poświęcać na nią całej lekcji, co przy napiętym programie nauczania ma duże znaczenie. Można potraktować grę jako nagrodę za szczególnie udaną lekcję, kończąc w ten sposób zajęcia. Prostota reguł nie angażuje nauczyciela w odwieczne spory o prawidłowość zagrania i rozstrzyganie,

kto wygrał. Jednak by zachęcić nauczyciela do wprowadzenia *ZnajZnaku* na zajęciach, nie wystarczy przekonać go, że gra jest łatwa i nie zabiera wiele czasu. Najważniejsze jest to, czego uczniowie się uczą.

Z wielu doświadczeń ze stosowaniem *ZnajZnaku* jako pomocy dydaktycznej płynie wniosek, że gra ta jest znakomitym i wyjątkowo ergonomicznym narzędziem w nauczaniu historii najnowszej. Przez poznawanie symboli uczniowie budują sobie siatkę pojęciową, pozwalającą im umieszczać wydarzenia i postacie we właściwym kontekście historycznym. Co istotne, jest to wiedza przydatna nie tylko na zajęciach, ale pozwalająca na odczytywanie znaków i symboli w przestrzeni miejskiej, na zdjęciach, w filmach i na obrazach, wreszcie w tekstach literackich i publicystycznych. Nie tylko faktografia zatem, ale i kontekst kulturowy, umiejętność budowania skojarzeń, wykorzystywania wiedzy w szerszych wypowiedziach tworzą edukacyjną wartość tej gry.

Dodatkowe karty pomocnicze zawierające wizerunek symbolu oraz jego krótki opis pozwalają na poszerzenie możliwości edukacyjnego wykorzystania *ZnajZnaku* oraz pracę z różnymi grupami wiekowymi. Jedną z najbardziej efektywnych możliwości jest wykład – podróż po historii, opisany w tekście ***Znaj-ZnakHistorii***. Ilustrując prelekcję obrazkami zamieszczonymi w *ZnajZnaku*, możemy przedstawić uczniom niemal kompletny, choć skrótowy, obraz dwudziestowiecznych dziejów Polski, uwzględniający postacie, daty i miejsca o znaczeniu symbolicznym. Mamy nadzieję, że tekst zainspiruje Państwa do tworzenia własnych ścieżek opowieści, w których kanwę będą tworzyli bohaterowie, daty czy pomniki – możliwości jest mnóstwo. Broszura niniejsza zawiera także przykłady zabaw ze *ZnajZnakiem* – w nadziei, że przyniosą uczniom i rozrywkę, i porcję szeroko rozumianej wiedzy i umiejętności, Państwu zaś ułatwią pracę i dostarczą satysfakcji z pracy z uczniem.

Więcej pomysłów zamieszczamy na stronie www.pamiec.pl. Zachęcamy także do dzielenia się wrażeniami i opiniami oraz do opracowywania własnych metod pracy ze *ZnajZnakiem*. Ich opis można wysłać na adres karol.madaj@ipn.gov.pl – najciekawsze będziemy publikować na naszych stronach internetowych.

Andrzej Zawistowski

ZnajZnakHistorii – czyli historia Polski opowiedziana symbolami





11 XI
1918

Gra *ZnajZnak* to podróż przez polską historię XX w. Oczywiście, jest to podróż na skróty, obejmująca tylko część najważniejszych wydarzeń, ich bohaterów, miejsc i symboli. Pozwala jednak poznać to, co kształtowało tożsamość Polaków w ostatnim stuleciu.

Gdy latem 1914 r. wybuchła wojna, którą po latach nazwano I wojną światową, Polacy od niemal 150 lat żyli rozdzieleni pomiędzy trzy państwa zaborcze: Niemcy (Prusy), Austro-Węgry (Austrię) i Rosję. Od 119 lat nie istniało państwo polskie. Dopiero wydarzenia roku 1914 sprawiły, że zaborcy znaleźli się po przeciwnych stronach frontu. Dało to szansę na ponowne podjęcie walki o zjednoczenie Polaków w jednym państwie i utworzenie suwerennej Polski. Drogi do tego celu były różne. **Józef Piłsudski**  z lewicową **Polską Partią Socjalistyczną**  zdecydował się na działania zbrojne u boku Austro-Węgier. W ten sposób narodziła się idea, która zaowocowała powstaniem Legionów Polskich. Ich **I brygadą**  do 1916 r. dowodził Piłsudski.

Inną drogę wybrał **Roman Dmowski**  – przywódca **prawicowego obozu narodowego** . Uważał, że Polacy powinni skupić się wokół ententy (najpierw Rosji, później Francji i Wielkiej Brytanii) i przede wszystkim drogami dyplomatycznymi dążyć do uzyskania niepodległości. Działania polityków wspierały na forum międzynarodowym osoby powszechnie znane i szanowane, np. noblista Henryk Sienkiewicz czy wirtuoz fortepianu i kompozytor Ignacy **Jan Paderewski** . Zmieniająca się sytuacja międzynarodowa – przede wszystkim przystąpienie Stanów Zjednoczonych do wojny, następnie klęska militarna Austro-Węgier oraz Niemiec, a także rozpad wewnętrzny państwa rosyjskiego spowodowały, że marzenia Polaków o suwerennym państwie zaczęły się ziszczać. Jesienią 1918 r. spontanicznie zaczęły powstawać lokalne organy polskiej władzy, a 10 listopada do Warszawy dotarł **Józef Piłsudski**  – aresztowany przez Niemców ponad rok wcześniej. 11 listopada 1918 r. objął on władzę nad formującym się **Wojskiem Polskim** , a od 14 listopada sprawował też pełnię władzy cywilnej. To właśnie **11 listopada** ^{11 XI} **1918**, który był także dniem zakończenia działań wojennych w całej Europie, stał się w Polsce symbolicznym dniem odzyskania niepodległości. Piłsudski bardzo szybko

począł budować **struktury nowego państwa** , doprowadzając w styczniu 1919 r. do w pełni wolnych wyborów parlamentarnych. Wyłoniony w nich parlament w lutym 1919 r. uchwalił tzw. małą konstytucję, a w marcu 1921 r. jedną z najbardziej wówczas demokratycznych ustaw zasadniczych na świecie. Najważniejszym zadaniem, które stanęło przed nowym państwem, nie było budowanie struktur, lecz walka o granice. Odbывała się zarówno metodami dyplomatycznymi (prowadził ją na konferencji pokojowej w Paryżu **Roman Dmowski** , jak i zbrojnie. Do walk doszło jeszcze przed symbolicznym wskrzeszeniem państwa. Od 1 listopada 1918 r. Polacy walczyli z próbującymi zająć **Lwów**  oddziałami ukraińskimi. Krwawe zmagania toczyły się także m.in. w Wielkopolsce, gdzie wybuchło powstanie, na Śląsku (trzy kolejne powstania), na Śląsku Cieszyńskim. Brali w nich udział przede wszystkim ochotnicy i cywile, a niebagatelną rolę odegrali także **harcerze** . Ich udział w walkach był koniecznością – **polskie wojsko**  w tym okresie dopiero się formowało. Tworzono je z jednostek, które dawniej wchodziły w skład Legionów Polskich, tworzonej we Francji Armii Polskiej, innych formacji powstałych w czasie I wojny światowej. Do Wojska Polskiego ściągali też ochotnicy oraz Polacy wcieleni do armii zaborczych. Ci ostatni w szczególności zasilał te rodzaje sił zbrojnych, których nie było w dotychczasowych polskich formacjach: **lotnictwo** , a przede wszystkim **marynarkę wojenną** .

Najpoważniejszą próbą dla rodzącej się polskiej armii była wojna z bolszewicką Rosją. W 1917 r. w wyniku przewrotu w Rosji władzę objęli **bolszewicy** ; ich głównym celem było wywołanie ogólnoswiatowej rewolucji i utworzenie jednego, komunistycznego państwa. Na drodze do realizacji tych zamierzeń stała m.in. Polska. Oddzielała ona Rosję od Niemiec, które miały stać się głównym motorem komunistycznej rewolucji. Bolszewikom nie podobało się także to, iż Polacy popierają dążenia niepodległościowe narodów wchodzących dawniej w skład imperium rosyjskiego – przede wszystkim Ukraińców. W 1919 r. doszło do pierwszych starć Polaków z bolszewikami, a w 1920 r. rozegrała się decydująca bitwa w tych zmaganiach. **15 sierpnia 1920 r. pod Warszawą** ^{15 VIII 1920} Polakom udało się zatrzymać



**15 VIII
1920**



i odeprzeć **Armię Czerwoną** , co doprowadziło do załamania się jej ofensywy. W ten sposób Polska ocaliła niepodległość i wywalczyła granicę na wschodzie. Pomimo zawartego w marcu 1921 r. pokoju w Rydze bolszewicka Rosja, a następnie Związek Sowiecki, nie zaprzestała prowadzenia w Polsce działań dywersyjnych. Skłoniło to polski rząd do powołania w 1925 r. specjalnej formacji strzegącej granicy wschodniej – **Korpusu Ochrony Pogranicza** .

Polscy żołnierze w latach 1914–1921 wstawili się męstwem i odwagą. Wielu zostało wówczas odznaczonych najwyższym polskim odznaczeniem wojennym – **Krzyżem Virtuti Militari** . Jest on także głównym motywem warszawskiego **Grobu Nieznanego Żołnierza**  – symbolicznej mogiły wszystkich żołnierzy poległych w obronie ojczyzny i walkach o jej niepodległość.

Zakończenie procesu kształtowania granic, uchwalenie konstytucji w 1921 r. oraz wybory parlamentarne 1922 r. wprowadziły Polskę w okres dwudziestolecia międzywojennego. Na scenie politycznej główną rolę odgrywały wówczas trzy siły: **ruch narodowy** , **partie chłopskie**  oraz **Polska Partia Socjalistyczna** ; swoje miejsce miały na niej również przedstawicielstwa mniejszości narodowych, które stanowiły ok. 1/3 społeczeństwa II Rzeczypospolitej. Spory i walki polityczne były bardzo ostre, a ataki bezpardonowe. Na ich skutek doszło w 1922 r. do zabójstwa pierwszego prezydenta RP – Gabriela Narutowicza. Marszałek Polski **Józef Piłsudski** , który do 1922 r. sprawował funkcję naczelnika państwa, usunął się z życia politycznego i osiadł w Sulejówku. Z odległości krytycznie komentował rzeczywistość polityczną Polski. Gdy w 1926 r. do władzy miały wrócić siły polityczne oskarżane przez Piłsudskiego o doprowadzenie do śmierci Narutowicza – marszałek zbrojnie przejął władzę w kraju. Rozpoczął się okres rządów skupionego wokół **Piłsudskiego**  obozu zwanego sanacją. Jednym z symboli zmian była zmiana obowiązującego **herbu Rzeczypospolitej** . Jednak sanacja z biegiem czasu ograniczała możliwość działania **partii opozycyjnych**   , doprowadzając w połowie lat trzydziestych do ich usunięcia z parlamentu. Próby budowania przez **Romana Dmowskiego**  przeciwwagi politycznej dla

sanacji zostały zablokowane. Jedność obozu sanacyjnego zaczęła się kruszyć po śmierci marszałka **Józefa Piłsudskiego** , gdy jego następcą został generał (następnie marszałek) **Edward Rydz-Śmigły** .

Tymczasem nad Polską zaczęły gromadzić się czarne chmury. Dwóch największych jej wrogów, zwolenników całkowitej likwidacji Rzeczypospolitej, rośło w siłę. W Związku Sowieckim krwawym terrorem swoją władzę umacniał **Józef Stalin** . Wskutek jego polityki życie straciły miliony ludzi (w tym setki tysięcy Polaków) – oskarżanych o niepopołnione zbrodnie, zmuszanych do niewolniczej pracy, zsyłanych na bezkresne przestrzenie Azji. W styczniu 1933 r. w Niemczech do władzy doszedł **Adolf Hitler**  – twórca zbrodniczej ideologii nazizmu, dążący do konfliktu zbrojnego, który zapewniłby stworzonej przez niego **III Rzeszy**  pozycję europejskiego hegemonu. Dla Hitlera, podobnie jak dla Stalina, to Polska i Polacy byli jednymi z głównych wrogów. Hitler także, podobnie jak Stalin, prześladował tych Polaków, którzy mieszkali w rządzonej przez niego kraju. Między innymi z tego powodu Związek Polaków w Niemczech musiał zastąpić tradycyjną polską symbolikę narodową nowym znakiem – **Rodłem** .

W końcu sierpnia 1939 r. hitlerowskie Niemcy i stalinowski Związek Sowiecki porozumiały się w sprawie rozbioru Europy Środkowo-Wschodniej. Pierwszym jego etapem miało być unicestwienie państwa polskiego. **1 września 1939 r.**  Niemcy zaatakowali Polskę, a pierwsze salwy zostały oddane przez pancernik „Schleswig-Holstein” , który ostrzelał polską Wojсковą Składnicę Tranzytową na gdańskim Westerplatte. Polska armia, dowodzona przez marsz. **Edwarda Rydza-Śmigłego** , z trudem stawiała opór dużo liczniejszej i lepiej uzbrojonej armii niemieckiej. Obrona Polski jednak trwała, wbrew nadziejom Hitlera, liczącego na niemal natychmiastowe zwycięstwo. Swojej ojczyzny bronili nie tylko żołnierze, lecz także ludność cywilna. Do dziś jest pamiętana bohaterska obrona Warszawy oraz postawa jej prezydenta i jednocześnie komisarza cywilnego **Stefana Starzyńskiego** . Jednak **17 września 1939 r.**  Wehrmacht otrzymał wsparcie – na tyły walczących wojsk polskich uderzyła **Armia Czerwona** . Sowieci zaatakowali Polskę pod



**1 IX
1939**



**17 IX
1939**





Geheime
Staats
Polizei



ARBEIT MACHT FREI

pretekstem ochrony ludności białoruskiej i ukraińskiej, a w rzeczywistości realizując ustalenia powzięte kilkanaście dni wcześniej. Bohaterski, choć nieskuteczny opór czerwonooarmistom stawiały jednostki **Korpusu Ochrony Pogranicza** . Zaatakowane niemal z każdej strony **wojsko polskie**  nie miało jednak szans na kontynuowanie walki. Władze polskie – cywilne i wojskowe, zagrożone przez atak Armii Czerwonej – opuściły Polskę i schroniły się w Rumunii. Mimo to, obrona kraju trwała do początków października.

Sowieci i Niemcy podzielili Polskę pomiędzy siebie. Oba totalitarne reżimy rozpoczęły bezwzględna walkę ze wszelkimi przejawami polskiej państwowości, a przede wszystkim z inteligencją, słusznie uważając, że stanowi ona ostoję dążeń niepodległościowych. Sowieci w 1940 r. dokonali **zbrodni katyńskiej** , mordując ponad 20 tys. polskich oficerów, funkcjonariuszy i urzędników. **Sowiecka policja polityczna NKWD**  mordowała ofiary **strzałem w tył głowy** , a ich ciała grzebała w lasach. W tym samym czasie wywieziono na Wschód setki tysięcy osób (także rodziny zamordowanych) z terenów zajętych przez ZSRS. Deportowanych kierowano do niewolniczej pracy lub osadzano na **Syberii** . Ostatnią fazę wywózki przebiegał atak Niemiec na Związek Sowiecki w czerwcu 1941 r.

Także Niemcy od pierwszych dni okupacji rozpoczęli krwawy terror, aby zmusić Polaków do bezwzględnej uległości. Podobnie jak Sowieci, Niemcy początkowo skupili się na likwidacji polskiej inteligencji. Młodzi Polacy zostali pozbawieni możliwości kształcenia powyżej poziomu szkoły zawodowej, byli także kierowani do przymusowej pracy w głębi Niemiec. Tam specjalnie ich **oznaczano** .

Na okupowanych przez Niemców terenach złą sławą cieszyła się tajna policja **gestapo** , której funkcjonariusze bezwzględnie torturowali i zabijali przesłuchiowanych. W całym okupowanym kraju na wielką skalę stosowano odpowiedzialność zbiorową, organizowano uliczne łapanki i publiczne egzekucje. Dziś o miejscach związanych z tymi wydarzeniami przypominają **specjalne oznaczenia** .

Podejrzani o złamanie rygorystycznych praw okupacyjnych trafiali do więzień i obozów koncentracyjnych. Jednym

z najbardziej znanych był KL Auschwitz , do którego zwożono więźniów niemal z całej Europy. Każdy z nich otrzymywał zastępujący nazwisko numer obozowy oraz oznaczenie „przestępstwa” i **narodowości** , które umieszczano na obozowym pasiaku, co stanowiło element identyfikacyjny. Obozami zarządzało SS  oraz Główny Urząd Bezpieczeństwa Rzeszy. W obozach wprowadzono terror, bezwzględnie posługując się wymyślnymi technikami wykonywania kary śmierci. Franciszkanin **o. Maksymilian Kolbe**  przez dwa tygodnie umierał pozbawiony jedzenia i picia, aż dobito go śmiertelnym zastrzykiem.

Swą rasistowską politykę Niemcy zastosowali w pełni do Żydów. Od września 1939 r. na porządku dziennym były mordy dokonywane na ludności żydowskiej. Żydzi zostali zmuszeni do noszenia białych opasek z **gwiazdą Dawida** , które miały ich wyróżniać na ulicy. Kilka miesięcy później zarządzono stopniowe zamykanie ich w gettach. W 1942 r. przystąpiono do masowego, planowego mordowania ludności żydowskiej. Niemcy utworzyli sieć obozów zagłady – m.in. w **Auschwitz**  czy w Treblince. W tym ostatnim obozie zamordowano m.in. **dr. Janusza Korczaka** , który do ostatnich chwil otaczał opieką powierzoną mu grupę żydowskich sierot. W kwietniu 1943 r., gdy w warszawskim getcie pozostała już tylko garstka Żydów, Żydowska Organizacja Bojowa wszczęła **powstanie** . Był to już jednak tylko krzyk rozpaczny mordowanego narodu.

Niemcy jednocześnie wprowadzili drakońskie kary dla niosących pomoc ukrywającym się Żydom. Za taką pomoc groziła śmierć nie tylko osobie zaangażowanej, ale także całej jej rodziny. Mimo to wiele osób decydowało się na ratowanie prześladowanych, chociaż w części polskiego społeczeństwa można było także spotkać obojętność lub wprost postawy antysemityczne. Pomoc Żydom niosła m.in. **Irena Sendlerowa** , która wraz ze swoimi współpracownikami ocaliła ok. 2,5 tys. żydowskich dzieci. Tym, którzy ryzykując życie ratowali innych, po wojnie nadawano tytuł **Sprawiedliwego Wśród Narodów Świata** .

Warto jednak pamiętać, iż pomimo zagarnięcia ziem Polski przez Niemców i Sowieców, formalnie Rzeczpospolita Polska



19 IV
1943





nigdy nie skapitulowała. Jeszcze we wrześniu 1939 r. udało się odtworzyć we Francji polskie władze. Nowym prezydentem został Władysław Raczkiewicz, a premierem i naczelnym wodzem – **gen. Władysław Sikorski** . Głównym jego celem była odbudowa polskiej siły zbrojnej, która wzięłaby udział w walce o wolność Polski. Do organizowanego wojska dołączali przedzierający się z kraju żołnierze. Proces ten został spowolniony przez upadek Francji wiosną 1940 r., gdy polskie władze zmuszone były do przeniesienia się do Londynu. Tam kontynuowano tworzenie wojska. To właśnie w Wielkiej Brytanii na mundurach polskich żołnierzy pojawiły się charakterystyczne czerwone naszywki z napisem „**Poland**” , które stały się później symbolem tych wojsk. Polscy żołnierze dość szybko zaskarbili sobie sympatię Brytyjczyków, szczególną estymą cieszyli się **lotnicy** . Do legendy przeszły dokonania pilotów polskich dywizjonów operujących w ramach brytyjskiego RAF, mających jednak na samolotach także **polskie oznaczenia** . Szczególną sławę zyskał **Dywizjon 303** , który w czasie bitwy o Anglię wkrótce stał się najsukcesowniejszą jednostką w całym brytyjskim lotnictwie wojskowym.

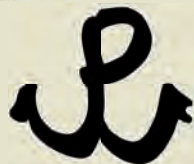
Polskie jednostki wojskowe zaczęto tworzyć także na Wschodzie, co umożliwiło zawarte przez gen. Sikorskiego porozumienie z ZSRS po zaatakowaniu tego kraju przez III Rzeszę w czerwcu 1941 r. Na jego mocy uwolniono znaczną część wywiezionych do Związku Sowieckiego, umożliwiając im wstąpienie do polskiego wojska. Organizował je, zwolniony właśnie z moskiewskiego więzienia, **gen. Władysław Anders** . Żołnierze, a przede wszystkim ich dowódca, obawiali się jednak, iż Stalin może zmienić zdanie i ponownie ich uwięzić. Anders w 1942 r. zdecydował więc, że dowodzone przez niego oddziały oraz liczni cywile, którzy schronili się w wojskowych obozach, opuszczają ZSRS i udadzą się na Bliski Wschód, kontrolowany przez Brytyjczyków. Z polskich jednostek tam stacjonujących, utworzono II Korpus Polski, którego główny trzon stanowiła **3. Dywizja Strzelców Karpackich** . Jednostka ta wslawiła się zwłaszcza zdobyciem w 1944 r. Monte Cassino, co otworzyło aliantom drogę do Rzymu. Polscy żołnierze brali także udział w działaniach w Holandii i północnych Niemczech – tam sławę

zyskała zwłaszcza **1. Dywizja Pancerna I Korpusu**  dowodzona przez gen. Stanisława Maczka.

Opuszczenie ZSRS przez armię **Andersa** , następnie zaś ujawnienie sowieckiej **zbrodni w Katyniu**  posłużyło **Stalinowi**  jako pretekst do zerwania stosunków dyplomatycznych z rządem **gen. Sikorskiego** . Niemal natychmiast Sowieci poczęli tworzyć podporządkowane sobie wojsko polskie, na którego czele postavili dezertera z armii **Andersa** , płk. Zygmunta Berlinga. Wojsko to miało być zupełnie nowym tworem, dlatego zrywano ze stosowaną w wojsku polskim symboliką. Zamiast **tradycyjnego orła** , na czapki berlingowców trafiła tzw. **kurica** , jak pogardliwie nazywano dość nieudany projekt orła bez korony. Paradoxem jest jednak to, że do tego wojska trafiło wielu ludzi, którzy wcześniej byli ofiarami stalinowskiego systemu represji. Teraz nie wiedzieli o tym, iż przewidziany przez komunistów przebieg granicy polsko-sowieckiej odcinał większość ich rodzinnych domów od Polski.

Walka o wolność Polski trwała jednak nie tylko na frontach II wojny światowej, lecz także w kraju. Liczne organizacje konspiracyjne łączył jeden cel – odzyskanie przez Polskę suwerenności. Symbolem tej walki stał się znak **Polski Walczącej** , malowany po kryjomu na murach miast, będący widocznym znakiem oporu i walki. Najważniejszą organizacją konspiracyjną, a zarazem największą podziemną armią świata była **Armia Krajowa AK**. Z czasem operacyjnie podporządkowały się jej inne ważne, konspiracyjne oddziały zbrojne, jak **Bataliony Chłopskie**  i znaczna część **Narodowych Sił Zbrojnych** . Do kraju trafiło też ponad trzystu **cichociemnych**  – perfekcyjnie wyszkolonych na Zachodzie żołnierzy, zrzuconych jako kadrowa pomoc dla krajowej konspiracji.

Ważną rolę w konspiracji odgrywali także harcerze, działający pod konspiracyjną nazwą **Szare Szeregi** . Ich walka przyjmowała wiele form: od tzw. małego sabotażu, np. niszczenia **niemieckich symboli** , przez tworzenie zaplecza dla konspiracji (np. wyszukiwanie mieszkań, organizowanie kolportażu), na walce z bronią w ręku skończywszy. Najbardziej elitarną harcerską jednostką czasów konspiracji były **Grupy Szturmowe Szarych Szeregów** , które zajmowały się działaniami



1 VIII 1944



likwidacyjnymi, dywersyjnymi, zbrojnymi. Szare Szeregi wstąpiły się w czasie **Powstania Warszawskiego** ^{1 VIII 1944}. Jednym z najbardziej wówczas znanych oddziałów **AK AK** były właśnie bataliony harcerskie „Zośka” czy „Parasol” . Najmłodsi harcerze pełnili także służbę jako doręczyciele powstańczej poczty.

Armia Krajowa AK walczyła przede wszystkim z Niemcami, lecz chroniła także ludność polską przed innymi niebezpieczeństwami. Gdy w 1943 r. **Ukraińska Powstańcza Armia**  rozpoczęła masową eksterminację Polaków w dawnych południowo-wschodnich województwach Rzeczypospolitej, AK stanęła w obronie prześladowanych. Także od 1944 r., gdy polskie ziemie zaczęli zajmować Sowieci, represjonując jednocześnie mieszkańców, AK zmuszona była występować przeciwko nowej okupacji.

Jednak Polskie Państwo Podziemne przygotowywało się przede wszystkim do ogólnonarodowego powstania zbrojnego przeciwko okupantowi. Zerwanie przez Sowieców w 1943 r. stosunków dyplomatycznych z rządem polskim, a następnie tworzenie przez nich własnych organów władzy spowodowało, że planowane powstanie – oprócz aspektów militarnych miało mieć także wymiar polityczny. W styczniu 1944 r. rozpoczęto więc akcję „Burza”, w ramach której **AK AK** atakowała armię niemiecką, a w stosunku do wkraczających Sowieców występowała w roli gospodarza. Akcja ta nie przyniosła jednak pożądanego skutku. Sowieci oczywiście korzystali ze wsparcia AK w walce z Niemcami, jednak później polskie oddziały były rozbrajane, a ich żołnierze wcielani do armii Berlinga bądź aresztowani. W takiej sytuacji rozstrzygające miały być walki w stolicy Polski – Warszawie. Dowództwo AK liczyło, iż przechwycenie Warszawy pozwoli Polakom decydować o ich powojennym losie. Była to więc w praktyce bitwa o Polskę i sprawdzian wieloletnich przygotowań prowadzonych w konspiracji. Struktury konspiracyjnego państwa ujawniły się, a żołnierze AK z dumą założyli na ramiona biało-czerwone opaski z literami **WP** (**Wojsko Polskie**) .

Do walki stanęła przede wszystkim młodzież, choć czasami walczących wspomagali także **młodzi** . Powstanie, które wybuchło **1 sierpnia 1944 r.** ^{1 VIII 1944}, miało potrwać jedynie kilka

dni. Stolica zmuszona była walczyć jednak ponad dwa miesiące. Warszawa legła w gruzach, zginęło ok. 200 tys. osób. Spodziewane uderzenie Sowietów na stacjonujących w mieście Niemców nie nastąpiło.

Sowieci nie zamierzali wspierać powstania, gdyż mieli własną wizję powojennej Polski. Miał powstać kraj całkowicie podporządkowany Moskwie, rządzony przez ludzi wskazanych przez władze ZSRS. Była już mowa o stworzonym przez **Sowietów wojsku** 🇺🇸, jednak także w kraju komuniści tworzyli załóżki przyszłej władzy. W 1942 r. powołano do życia Polską Partię Robotniczą (celowo unikano w nazwie komunistyczna, by kamuflować jej prawdziwe oblicze), na której czele w 1943 r. stanął **Władysław Gomułka** 🇺🇸. W sylwestra 1943 r. stworzono Krajową Radę Narodową, która miała być kontrolowaną przez komunistów namiastką parlamentu. Na jej czele stanął **Bolesław Bierut** 🇺🇸, wieloletni działacz komunistyczny i agent sowieckich służb specjalnych. To właśnie KRN formalnie powołała do życia 21 lipca 1944 r. Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego. PKWN dzień później ~~22 VII~~ **1944** ogłosił **manifest**, w którym zadeklarował, że obejmuje rządy jako władza ustawodawcza. W rzeczywistości KRN i PKWN zostały powołane przez Sowietów i służyły jako element pozbawiania kraju suwerenności. Oddanie Polski pod kontrolę Stalina i pozbawienie jej części przedwojennego terytorium ostatecznie zaakceptowali przywódcy Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii w lutym 1945 r. w **Jałcie** 🇺🇸. Także ich decyzją, podjętą na konferencji w Poczdamie, w zamian za utracone na wschodzie ziemie z centrami polskiej kultury, takimi jak Wilno, Grodno, Stanisławów czy **Lwów** 🇺🇸, Polska otrzymała na zachodzie i północy dawne ziemie niemieckie z **Wrocławiem** 🇺🇸, Opolem, Szczecinem czy Olsztynem oraz Gdańsk.

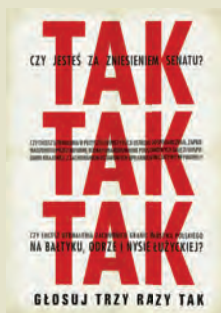
22 lipca 1944 r. jest symboliczną datą powstania Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (choć formalnie tę nazwę wprowadzono dopiero w 1952 r.). W tym dniu komuniści rozpoczęli rozprawę z tradycją II Rzeczypospolitej, czego najbardziej widocznym znakiem było **pozbawienie orła korony** 🇺🇸. Szkalowano też żołnierzy AK, którym zarzucono kolaborację w Niemcami i nazywano **zaplutymi karłami reakcji** 🇺🇸.



**22 VII
1944**



SB



Komuniści nie cieszyli się wśród Polaków popularnością – wprost przeciwnie, pamiętano im próbę obalenia II Rzeczypospolitej przy pomocy Armii Czerwonej w 1920 r. Dlatego też nowe władze starały się unikać w oficjalnych nazwach słowa „komunistyczny”, sugerując, iż powojenna władza opiera się na szerokim porozumieniu wielu sił politycznych. Wiedzano jednak, że zaprowadzenie w Polsce komunizmu wymaga rozbudowy aparatu represji, który posłuży do zastraszenia społeczeństwa. W całym kraju zorganizowano **Urzędy Bezpieczeństwa** (od 1956 r. Służba Bezpieczeństwa) **SB**. Działania tej policji politycznej wspomagały **Milicja Obywatelska** **MO** i **Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej** , będąca *de facto* bojówką partii komunistycznej. Aparat bezpieczeństwa szczególnie gorliwie zwalczał próby zbrojnego oporu. Po formalnym zakończeniu wojny w 1945 r. część oddziałów partyzanckich nie zakończyła walki, uważając, że cel, o który walczone, czyli niepodległości Polski, nie został osiągnięty. Szczególne znaczenie miały oddziały podporządkowane **Zrzeszeniu „Wolność i Niezawisłość”** oraz związane z **obozem narodowym** . Pojmani przez komunistów konspiratorzy trafiali do więzień, gdzie byli torturowani i zabijani. Symboliczną postacią jest **rtm. Witold Pilecki** , bohater antyniemieckiego podziemia z lat wojny, organizator konspiracji w **KL Auschwitz** **ARREIT MACHY FREI** , w komunistycznej Polsce skazany w 1948 r. na karę śmierci.

Komuniści walczyli z podziemiem, ale także z jedyną legalną opozycją – **Polskim Stronnictwem Ludowym** . Kierowana przez Stanisława Mikołajczyka partia starała się przeciwstawiać komunistom środkami politycznymi. Władza, dysponując aparatem represji oraz administracją rządową, skutecznie marginalizowała i rozbijała PSL. **Referendum z 1946 r.** , które było próbą sił, zostało przez komunistów sfałszowane, a w podobnie nieuczciwych wyborach ludowcom przyznano jedynie ok. 10 proc. głosów. Mikołajczyk, ratując życie, uciekł z Polski, a PSL zostało rozbite.

Ostatnim akordem zamykającym proces przejmowania i konsolidowania władzy przez podległych Sowietał polskich komunistów było zjednoczenie Polskiej Partii Robotniczej i Polskiej Partii Socjalistycznej (a faktycznie likwidacja tej

drugiej). W ten sposób powstała **Polska Zjednoczona Partia Robotnicza** , monopolizująca władzę w Polsce przez następnych 40 lat.

Proces zawłaszczania przez komunistów kolejnych dziedzin życia przebiegał błyskawicznie. Organizacje, których nie udało się przejąć, np. **Związek Harcerstwa Polskiego** , likwidowano. Na miejsce ZHP powołano **komunistyczną organizację dla dzieci** . Młodzież zmuszano do wstępowania do młodzieżowego odpowiednika PZPR, czyli do **Związku Młodzieży Polskiej** . W przestrzeni publicznej zaczęła dominować komunistyczna propaganda wizualna – plakaty, hasła, transparenty. Szczególnie widoczne były podczas najważniejszego święta PRL – obchodzonego **1 maja Święta Pracy** . Podczas wielotysięcznych manifestacji wychwalano komunizm, a przede wszystkim Związek Sowiecki i jego przywódców. Symboliczne było też wzniesienie w centrum Warszawy olbrzymiego, wzorowanego na moskiewskich budynkach, gmachu **Pałacu Kultury i Nauki**  – daru narodów ZSRS dla narodu polskiego. Ten najwyższy w Polsce budynek znakomicie symbolizował podporządkowanie Polski Związkowi Sowieckiemu.

Poddane indoktrynacji społeczeństwo zostało odcięte od rzetelnej informacji. Jedyne w niewielkim stopniu niwelowały to nadające z Zachodu polskojęzyczne stacje radiowe. Najważniejszą z nich była stworzona w 1952 r. Rozgłośnia Polska **Radia Wolna Europa** . Do Polski przemycano także wydawane na emigracji publikacje. Niezmiernie ważnym ośrodkiem polskiej niezależnej kultury i nauki stał się paryski **Instytut Literacki** , wydający m.in. „Zeszyty Historyczne”, i miesięcznik „Kultura”.

W kraju ostoją oporu przeciwko komunizmowi był Kościół katolicki. Kierował nim od 1948 r. **abp Stefan Wyszyński** (od 1953 r. kardynał) . Prowadził on bardzo rozważną politykę, starając się nie narażać Kościoła i wiernych na niepotrzebne represje. Taka polityka Wyszyńskiego nie była jednak na rękę władzom, które wysuwały kolejne żądania. Trwały aresztowania księży, ich procesy prowadzono na podstawie sfabrykowanych dowodów. Biskup kielecki Czesław Kaczmarek został oskarżony m.in. o szpiegostwo, kolaborację i nielegalny handel. Gdy zażądano od prymasa potępienia bp. Kaczmarka – ten odmówił.





po prostu
TYGODNIK STUDENTÓW I

28 VI
1956



966
1966

Skrytykował też próbę ingerencji komunistycznego państwa w obsadzanie stanowisk kościelnych. W 1953 r. prymas Wyszyński został aresztowany.

Zadziwiające, że doszło do tego pół roku po śmierci **Józefa Stalina** , starannie odgrywający rolę sowieckiego namiestnika. Śmierć dyktatora zapoczątkowała jednak w ZSRS odwilż polityczną, której symbolem stał się nowy przywódca partii komunistycznej – **Nikita Chruszczow** . Jego polityka miała na celu zmianę wizerunku rządzących, tak by uspokoić nastroje społeczne i zapewnić dalszą dominację komunistów.

Zmiany w ZSRS również w Polsce wymusiły stopniową odwilż, zwłaszcza że w marcu 1956 r. zmarł **Bolesław Bierut** , nazywany najwierniejszym uczniem Stalina. Coraz częściej oficjalna prasa pisała o tzw. wypaczeniach – czyli zbrodniach stalinizmu. Najbardziej znanym organem krytykującym dotychczasową praktykę sprawowania władzy był tygodnik studentów i młodej inteligencji „Po Prostu” . Na wolność zaczęli wychodzić więźniowie polityczni. W **czerwcu 1956 r.** w Poznaniu robotnicy wyszli na ulice, by zaprotestować przeciwko ciężkim warunkom życia ^{28 VI 1956}. Władze odpowiedziały wysłaniem wojska, które otworzyło ogień do demonstrantów. Zginęło 57 osób . Udało się stłumić protest, jednak w całym kraju narastało niezadowolenie z rządów komunistów. Postanowiono, iż na czele PZPR powinien stanąć **Władysław Gomułka** , dawny przywódca PPR, odsunięty na boczny tor i aresztowany w latach stalinizmu. Represjonowany przez reżim Bieruta, a jednocześnie komunista gwarantował utrzymanie władzy, której zmieniono jedynie twarz. Gomułka objął władzę w październiku 1956 r., jednocześnie dokonując kilku spektakularnych posunięć. Z odosobnienia zwolniono **kard. Stefana Wyszyńskiego** , pozwolono na likwidację tworzonych na wsi kołchozów, do ZSRS odesłano większość sowieckich wojskowych dowodzących polskim wojskiem.

Władysław Gomułka sprawował władzę w latach 1956–1970, a okres ten umownie nazywa się „małą stabilizacją”. Oznaczało to, że rządzący złagodzili represje wobec całego społeczeństwa i zaoferowali mu stopniowe podwyższanie stopy życiowej. Pań-

stwa nie było jednak stać na to, by doprowadzić do odczuwalnej poprawy sytuacji, raczej posiłkowano się środkami doraźnymi. Zwiększanie liczby nowych mieszkań osiągnano przez zaniżanie metrażu i budowanie tzw. ślepych kuchni. Innym symbolem tych czasów była **syrena** – hałaśliwy samochód o bardzo prostej konstrukcji, oferujący bardzo niski komfort jazdy .

Pomimo początkowej liberalizacji systemu, z biegiem czasu Gomułka zaczął ponownie zaostrzać kurs polityczny. W 1964 r. zaatakowano intelektualistów, proszących o zwiększenie przydziałów papieru na druk książek i złagodzenie cenzury. W połowie lat 60. doszło do kolejnego starcia komunistów z Kościołem. W 1965 r. z powodu wystosowania przez biskupów polskich listu do biskupów niemieckich, w którym padły słowa wybaczenia i jednocześnie prośba o wybaczenie, rozpętano antykościelną kampanię propagandową. Biskupów oskarżono o zdradę i wypieranie z pamięci niemieckich zbrodni z czasów II wojny światowej. Rok później zorganizowano huczne obchody tysiąclecia powstania państwa polskiego, przeciwstawiając je obchodom **tysiąclecia chrztu Polski** ⁹⁶⁶ ~~1966~~ ^{8 III 1968}. W marcu 1968 r. doszło do kulminacji organizowanej przez PZPR od lata 1967 r. nagonki antysemitycznej, a jednocześnie nastąpiła brutalna **pacyfikacja protestów studentów żądających wolności słowa** ^{8 III 1968}. Do najpoważniejszego konfliktu doszło w grudniu 1970 r., gdy do robotników protestujących przeciwko podwyżkom cen żywności otworzono ogień. Na Wybrzeżu zginęło wówczas 41 osób . Symboliczną ofiarą tych protestów był Zbigniew Godlewski (znany z ballady jako **Janek Wiśniewski**), którego ciało niesiono na drzwiach  w czasie protestu w **Gdyni** . Grudniowa masakra przesądziła o losach Gomułki. Polscy komuniści za zgodą Sowieców postanowili po raz kolejny zmienić twarz. Gomułkę zastąpił **Edward Gierek** .

Edward Gierek postanowił w inny niż dotychczas sposób zaskarbić społeczne uznanie. Zaufanie i poparcie dla władzy miała przynieść szybka i odczuwalna poprawa warunków życia. Do sklepów skierowano nie tylko towary krajowe, ale także wiele dotychczas niedostępnych, np. coca-colę. Luksusowe produkty zachodnie Polacy mogli kupować za dolary i inne waluty wymienne w utworzonej sieci sklepów „Pewex” . Na włoskiej

8 III
1968





25 VI
1976



sierpień
'80



licencji rozpoczęto produkcję **Fiata 126p** , samochodu, który miał być dostępny dla każdej rodziny. Jednocześnie władza dbała o propagandę, wykorzystując w tym celu telewizję. „Dziennik Telewizyjny”  wypełniały relacje z gospodarskich wizyt Gierka, który osobiście doglądał rozwoju kraju. Wzrastała także liczebność **PZPR**  i jej młodzieżowej przybudówki, **Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej** . Sukces gierkowski opierał się jednak na nieracjonalnym rachunku ekonomicznym. Ceny artykułów w sklepach nie odpowiadały ich wartości, a niski ich poziom wynikał z dotowania przez państwo. W 1976 r. ekipa Gierka próbowała urealnić ceny, jednak ich podwyżka wywołała **protesty społeczne**. Największe z nich wybuchły w Ursusie, Płocku, Radomiu . Władze zareagowały wycofaniem się z podwyżek, jednocześnie przystępując do represjonowania protestujących. Ludzi bito, aresztowano, wyrzucano z pracy. Pomoc prześladowanym zaczęły nieść środowiska opozycyjne, z których we wrześniu 1976 r. narodził się Komitet Obrony Robotników. Jednym z jego głównych działaczy był **Jacek Kuroń** . Powstanie KOR zapoczątkowało proces tworzenia się innych organizacji, m.in. Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela, Ruchu Młodej Polski, Wolnych Związków Zawodowych, **Konfederacji Polski Niepodległej** . Niewyjaśniona śmierć krakowskiego współpracownika KOR **Stanisława Pyjasa**  doprowadziła w 1977 r. do założenia Studenckich Komitetów Solidarności. Opór przeciwko komunistycznej władzy zyskał na sile wraz z wyborem w 1978 r. **kard. Karola Wojtyły** na papieża .

Narodzinom opozycji demokratycznej towarzyszyła coraz większa zapaść gospodarki. Popularność Gierka i prowadzonej przez niego polityki serwilistycznej w stosunku do ZSRS gwałtownie spadała. Symbolicznie ten fakt podkreślił **gest Władysława Kozakiewicza** pod adresem moskiewskiej publiczności podczas igrzysk olimpijskich w 1980 r.  Gest wykonany podczas zawodów sportowych nabrał znaczenia symbolicznego.

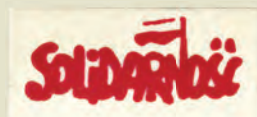
Niezadowolone społeczeństwo eksplodowało latem 1980 r., a jego przyczyną była kolejna próba podniesienia cen żywności. **Fala strajkowa** rozlała się po całym kraju . W kilku dużych zakładach pracy utworzono Międzyzakładowe Kom-

tety Strajkowe, które koordynowały akcje strajkowe i prowadziły negocjacje ze stroną rządową. Najważniejszy MKS powstał w Stoczni Gdańskiej, gdzie protest zainicjowano w obronie zwolnionej z pracy **Anny Walentynowicz** , działaczki Wolnych Związków Zawodowych. Komitetem tym kierował **Lech Wałęsa** , który twardo negocjował z komisją rządową warunki zakończenia strajku. Władze musiały pójść na ustępstwa. Najważniejszym z nich była zgoda na powstawanie niezależnych, samorządnych związków zawodowych. We wrześniu formalnie powołano do życia **Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”** , do którego wkrótce wstąpiło prawie 10 milionów ludzi. W tym samym czasie swoje niezależne organizacje powołali także rolnicy – NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność” oraz studenci – **Niezależne Zrzeszenie Studentów** .

Władze nie zamierzały jednak ustąpić. W 1981 r. najpierw premierem, a później I sekretarzem KC PZPR został **gen. Wojciech Jaruzelski** . W całkowitej tajemnicy przygotowywano rozprawę z „Solidarnością” i innymi organizacjami niezależnymi od państwa. **13 grudnia 1981 r.**  władze PRL wprowadziły stan wojenny, kładąc kres legalnej działalności „Solidarności”. Jaruzelski stanął na czele **Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego** . Na ulice miast wyszło wojsko, a **ogrzewający się przy koksownikach żołnierze i funkcjonariusze** stali się symbolem tego czasu .

„Solidarność” i inne organizacje opozycyjne zeszły do podziemia. Oprócz dotychczas istniejących powstawały w konspiracji nowe struktury, np. **Solidarność Walcząca** , **Federacja Młodzieży Walczącej**  czy **Ruch Wolność i Pokój** . Nietypową formę walki prowadziła **Pomarańczowa Alternatywa** , która po prostu wyśmiewała komunistyczną codzienność. Wsparcia opozycji nadal udzielał Kościół. W całym kraju słynne były nabożeństwa odprawiane przez księży: Henryka Jankowskiego, Kazimierza Jancarza czy **Jerzego Popiełuszkę** . Ten ostatni za swoją działalność został w 1984 r. zamordowany przez SB .

Duża część społeczeństwa wyrażała opór wobec wojskowych rządów: czy to przez noszenie wpiętych w odzież **oporników** , czy przez manifestacje, podczas których



13 XII
1981



FMW





4 VI
1989



wznoszono **palce ułożone w znak zwycięstwa** 🇵🇵. Protesty uliczne były pacyfikowane przez **Zmotoryzowane Odwody Milicji Obywatelskiej** 🇵🇵. Polaków wspierało wielu przywódców państw zachodnich, m.in. Margaret Thatcher i Ronald Reagan 🇺🇸.

Najbardziej dotkliwa dla wszystkich Polaków była sytuacja ekonomiczna. Przed sklepami rosły kolejki, kolejne towary sprzedawano na **kartki** 🇵🇵. Powołane na miejsce „Solidarności” **związki zawodowe** 🇵🇵 stanowiły część aparatu władzy. Narastała zniechęcenie i apatia.

W połowie lat osiemdziesiątych władzę w ZSRS objął **Michail Gorbaczow** 🇷🇺. Sytuacja ekonomiczna państwa sowieckiego była wówczas tragiczna i nowy sekretarz generalny partii komunistycznej musiał podjąć radykalne reformy, także polityczne. Zmiany te nie pozostały bez wpływu na cały blok wschodni. W Polsce w 1988 r. doszło do dwóch fal strajkowych, których uczestnicy domagali się m.in. legalizacji „Solidarności”. Protesty te doprowadziły do obrad Okrągłego Stołu, podczas których część opozycji zawarła porozumienie z obozem rządzącym. W jego wyniku przeprowadzono **częściowo wolne wybory do parlamentu** 4 VI 1989, w których triumfowała „Solidarność”. Otworzyło to drogę do odsunięcia komunistów od władzy. Rozpoczął się długi proces przywracania krajowi suwerenności. W sposób symboliczny zaakcentowano to przez przywrócenie orłowi korony, zmianę nazwy państwa oraz **przywrócenie jego tradycyjnych symboli i odznaczeń** 🇵🇵. Rozpoczął się czas III Rzeczypospolitej.

Bank pomysłów

Wykorzystano m.in.
pomysły Michała Czakona,
Danuty Gregorowicz,
Grażyny Pawlik, Jolanty
Sroczyńskiej-Pietz,
Wojciecha Szypuły
oraz uczniów z koła
historycznego „Badam
przeszość” ze Szkoły
Podstawowej nr 2
im. Zygmunta Augusta
w Augustowie

Połącz symbole

Każdy z graczy otrzymuje od prowadzącego jedną kartę pomocniczą. Karty mogą być dobrane losowo lub według ustalonego klucza, np. postaci, symbole związane z II wojną światową, wydarzenia w PRL.

Gracze czytają informacje znajdujące się na odwrocie kart i oglądają symbole na swoich kartach, a następnie dobierają się w grupy z pokrewnymi symbolami. Kryteria doboru zależą od graczy – mogą to być symbole dotyczące jednego zagadnienia lub symbole podobne graficznie.

Prowadzący prosi każdą grupę, by krótko opowiedziała, jakie symbole mają jej członkowie i według jakiego klucza się połączyli.

Jeśli gracze nie znajdą połączenia, prowadzący pomaga im w połączeniu się z grupą lub stworzeniu własnej, tłumacząc, według jakiego klucza można to wykonać. Jeżeli gracze łączą karty pozornie niemające ze sobą nic wspólnego z punktu widzenia historii, nie należy ingerować. Być może taki sposób pomoże im zapamiętać symbole. Prowadzący może jedynie pokazać graczom inne możliwości połączeń.

Na przerwie

Ten wariant umożliwia grę w *ZnajZnak* przez wiele osób równocześnie. Przed grą podziel wszystkie karty do gry na mniej więcej tyle równych stosów, ilu jest graczy. Każdemu z graczy daj jeden stos kart. Jedną kartę połóż na środku stołu. To jest karta początkowa. Gracz, który pierwszy znajdzie wspólny symbol i poda jego nazwę (w tym wariantcie można dowolnie sprawdzać nazwy symboli), przekłada kartę z wierzchu swojego stosu na wierzch stosu na środku stołu i gra toczy się dalej, aż do chwili, gdy ktoś pozbędzie się ostatniej karty ze swojego stosu.

Mam znak

Każdy gracz losuje trzy karty do gry i kładzie je przed sobą, Kotrzymuje również trzy żetony (należy wcześniej przygotować małe kartoniki lub monety, które będą w stanie zasłonić znak na karcie). Następnie prowadzący pokazuje graczom kolejno losowe karty pomocnicze ze znakami (mogą być wybrane wcześniej i związane z ustaloną tematyką, np. II wojną światową). Każdy znak jest krótko omawiany przez prowadzącego. Gracz, który na swojej karcie znajdzie przedstawiany znak, zakrywa go żetonem. Gdy zakryje trzy znaki woła: „Mam znak”. Jeśli zakryte znaki były prezentowane, a gracz potrafi je nazwać i krótko opisać, wygrywa. Jeżeli gracz nie potrafił nazwać lub

opisać wszystkich trzech symboli, musi zdjąć jeden z żetonów ze swojej karty i wraca do gry.

Spostrzegawczość

Gracze wybierają jeden zestaw pięciu kart, którymi będą grać. Każdy z graczy po kolei odczytuje na głos nazwy symboli na karcie aż do odczytania wszystkich symboli znajdujących się na pięciu kartach. Następnie prowadzący grę wybiera jedną spośród pięciu kart i odsłania ją graczom na jedną minutę. Przez ten czas gracze muszą zapamiętać jak najwięcej symboli. Po upływie minuty karta zostaje zasłonięta, a gracze mają 30 sekund na spisanie zapamiętanych symboli. Wygrywa gracz, który zapamiętał ich najwięcej.

Znaki – ludzie – wydarzenia

Gracze rozkładają wszystkie karty pomocnicze na złączonych stołach na środku pomieszczenia. Każdy z graczy dostaje po jednej karcie do gry. Celem gry jest zebranie kart pomocniczych z symbolami odpowiadającymi symbolom znajdującym się na otrzymanej karcie. Gracz, który w ciągu 3 minut zbierze najwięcej zgodnych ze swoją kartą symboli, wygrywa, za symbole niezgodne ze swoją kartą gracz otrzymuje punkty ujemne.

Jeden z...

Gra oparta na zasadach teleturnieju. Prowadzący grę pokazuje graczom symbol na karcie pomocniczej. Gracze w pierwszej rundzie, w której wykorzystuje się trzy razy tyle kart, ilu jest graczy, muszą zidentyfikować przedstawiany im symbol. Karty są pokazywane po kolei graczom i każdy z nich w ciągu 10 sekund

musi odpowiedzieć na pytanie o symbol. Za odgadnięcie symbolu gracz otrzymuje jeden punkt, po dwóch pomyłkach odpada z gry. Po zadaniu wszystkich pytań przechodzi się do drugiej rundy. Rozpoczyna się ona od gracza, który ostatni w pierwszej rundzie udzielił prawidłowej odpowiedzi. W drugiej rundzie nie ma limitu kart pomocniczych biorących udział w rozgrywce. Gracze mogą prosić o symbol do odgadywania dla siebie lub przekazywać pytanie przeciwnikowi – prowadzący przed decyzją mówi graczowi, czego dotyczy symbol, np. II wojna światowa, PRL, odznaki wojskowe itd. Za każdą dobrą odpowiedź gracz otrzymuje punkt, po dwóch pomyłkach gracz odpada. Rozgrywkę wygrywa gracz, który jako ostatni pozostał w grze lub który po wyczerpaniu się wszystkich symboli otrzymał najwięcej punktów. Wszystkie odpowiedzi powinny być udzielane w czasie 10 sekund.

Familiada

Prowadzący dzieli graczy na dwie grupy i ustawia je w szeregach. Rozgrywka składa się z dwóch rund. W rundzie pierwszej pojedynek odbywa się między pojedynczymi osobami z każdej grupy. Gracze podchodzą do prowadzącego, który jednocześnie pokazuje dwie karty do gry. Zadaniem graczy jest jak najszybsze znalezienie i wypowiedzenie nazwy wspólnego symbolu. Gracz wygrany razem ze swoją grupą przechodzi do drugiej rundy.

Prowadzący przygotowuje tyle karty pomocniczych, ilu jest graczy w zwycięskiej grupie. W tej rundzie prowadzący pokazuje każdej osobie z grupy jedną kartę pomocniczą, gracz bez podpowiedzi innych członków grupy (inaczej odpowiedź się nie liczy) musi w ciągu 10 sekund powiedzieć, jaki symbol dana karta przedstawia. Jeżeli odpowie poprawnie, grupa otrzymuje jeden punkt. Jeżeli grupa popełni dwa błędy lub odpowiedzi będą nieważne z powodu podpowiadania, druga runda gry się kończy, a zdobyte punkty są dodawane do wyniku grupy. Jeżeli grupie uda się odpowiedzieć na wszystkie pytania bez popełnienia

dwóch błędów, wynik osiągnięty w tej rundzie jest podwajany. Po tej rundzie przechodzi się z powrotem do rundy pierwszej, w której biorą udział następne osoby z obu grup. Gra kończy się, gdy wszystkie osoby z grup wezmą udział w pierwszej rundzie gry. Następnie podlicza się wyniki i wyłania zwycięzcę.

Spontaniczny wykład

Prowadzący zajęcia rozkłada karty pomocnicze (wszystkie bądź uprzednio wyselekcjonowane) w taki sposób, by wszyscy dokładnie widzieli umieszczone na nich duże symbole. Następnie zapowiada, że wygłosi wykład na temat zadany za pomocą ilustracji. Każdy z uczestników wybiera dowolny – nawet nieznanym mu – symbol. Można zachęcić wybierających do takiego wyselekcjonowania rysunków, by utrudnić prowadzącemu połączenie ich w logiczną całość. Prowadzący trzyma wybrane karty w taki sposób, by widzieli je wszyscy uczestnicy zabawy. Następnie rozpoczyna krótki, improwizowany wykład, podczas którego nawiązuje do prezentowanych symboli. Zadaniem uczestników jest zapamiętanie kontekstu wypowiedzi dotyczących ilustracji. Po zakończeniu wykładu prowadzący zadaje pytania dotyczące treści jego wcześniejszych wypowiedzi, za poprawne odpowiedzi przyznając punkty. Ważne, by każdej ilustracji dotyczyło przynajmniej jedno pytanie. Podliczenie zdobytych punktów wyłania zwycięzcę.

.....

[illegible]

1. **Janek Wiśniewski** – Symbol robotników zastrzelonych w czasie masakry na Wybrzeżu w 1970 r.
2. **Herb Wrocławia w latach 1948–1990** – Herb miasta – symbolu Ziemi Odzyskanych w latach 1948–1990
3. **Janusz Korczak** – Pedagog, pisarz, prekursor działań na rzecz praw dziecka, zamordowany przez Niemców
4. **Waffen SS** – Zbrodnicza formacja niemiecka z czasów III Rzeszy
5. **Wiktoria** – Symbol zwycięstwa oraz oporu wobec komunistów w PRL
6. **Stefan Starzyński** – Prezydent Warszawy w latach 1934–1939
7. **Polski wojskowy orzeł lotniczy** – Orzeł stosowany na nakryciach głowy w polskim lotnictwie wojskowym
8. **Armia Czerwona** – Siły zbrojne Związku Sowieckiego
9. **Szare Szeregi** – Konspiracyjna organizacja Związku Harcerstwa Polskiego
10. **Wybuch Powstania Warszawskiego** – Początek dwumiesięcznych walk polskiego podziemia o wyzwolenie stolicy

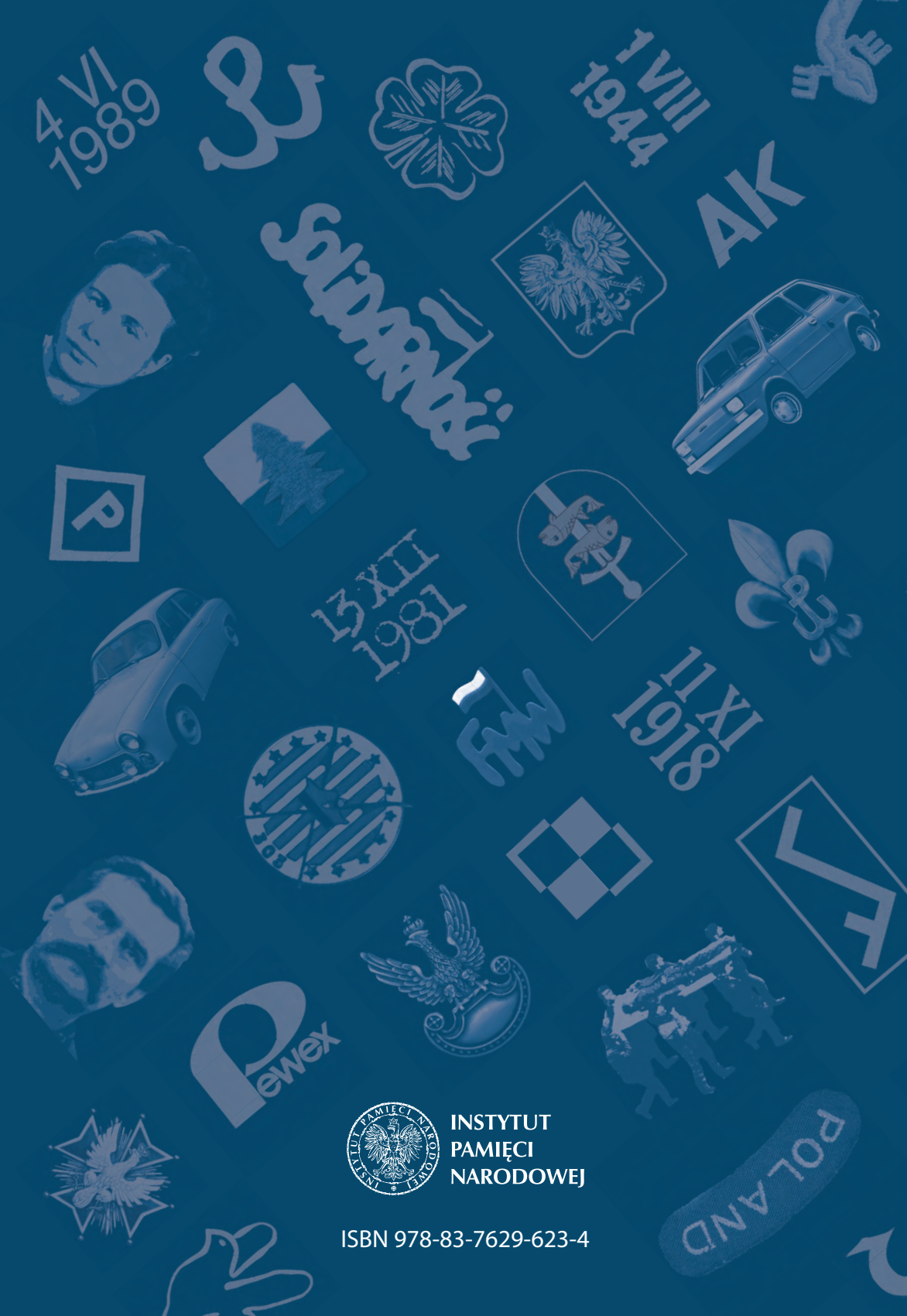
◀ Imię i nazwisko

Połącz opisy z symbolami:

1. **Stanisław Pyjas** – Student, działacz opozycji, zamordowany prawdopodobnie przez SB
2. **Herb Lwowa** – Symbol miasta kresowego, utraconego przez Polskę w 1945 r.
3. **Roman Dmowski** – Działacz niepodległościowy, polityk, twórca polskiego ruchu narodowego
4. **Solidarność Walcząca** – Podziemna organizacja antykomunistyczna i niepodległościowa lat 80.
5. **Miejsce Pamięci** – Miejsce walki lub pochówku bohaterów walk o wolność Polski
6. **Kardynał Stefan Wyszyński** – Zwierzchnik Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce, Prymas Tysiąclecia
7. **Cichociemni** – Spadochroniarze Polskich Sił Zbrojnych przerzucani do okupowanej Polski
8. **Narodowe Siły Zbrojne** – Zbrojna organizacja podziemna polskiego ruchu narodowego podczas okupacji i po wojnie
9. **Krzyż harcowski** – Polska odznaka harcowska
10. **Powstanie w getcie warszawskim** – Zbrojny zryw Żydów więzionych w getcie przeciw Niemcom







**INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ**

ISBN 978-83-7629-623-4